

Anna Jakubowicz-Bryx

OPINIE RODZICÓW O WYKORZYSTYWANIU PODRĘCZNIKÓW W EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ

Podręcznik w przedszkolu – dylemat współczesnej edukacji elementarnej

Wszelkie działania nauczyciela powinny być podporządkowane nadrzędnemu celowi, jakim jest rozwój dziecka, w rozumieniu doskonalenia jego odmienności i niepowtarzalności, dbania o realizację jego indywidualnej drogi rozwojowej. Tak rozumiany rozwój dziecka jest możliwy przy dążeniu nauczycieli do pobudzania jego własnej działalności oraz stymulowaniu aktywności twórczej poprzez organizowanie wszelakich sytuacji edukacyjnych, które będą sprzyjać autonomicznej realizacji własnych potrzeb dzieci podczas różnorodnych relacji z rówieśnikami i dorosłymi.

Edukacja najmłodszego pokolenia zamknięta w ramy systemu kształcenia przedszkolnego, w swoich założeniach ma prowadzić poprzez zabawę połączoną z nauką do opanowania podstawowych umiejętności, nawyków i elementów wiedzy, które pozwolą dziecku w łagodny sposób wejść w świat szkoły podstawowej. Zgodnie z aktualną reformą systemu oświaty, [...] od 1 września 2009 r. we wszystkich formach wychowania przedszkolnego (przedszkola, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych, inne formy wychowania przedszkolnego) będzie realizowana nowa podstawa programowa wychowania przedszkolnego, określona w załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2009, nr 4, poz. 17). Zgodnie z założeniami nowej podstawy programowej, kształtowanie umiejętności czytania w połączeniu z nauką pisanja odbywa się na etapie edukacji wczesnoszkolnej (klasy I-III szkoły podstawowej). Natomiast zadaniem nauczycieli przedszkoli i tzw. klas zerowych jest ukształtowanie u dzieci gotowości do opanowania tych umiejętności w szkole. Dla przywrócenia należytych proporcji zajęć edukacyjnych i opiekuńczo-wychowawczych w placówkach

wychowania przedszkolnego, w podstawie programowej wychowania przedszkolnego zaleca się, aby najwyżej jedną piątą czasu przeznaczyć na różnego typu zajęcia dydaktyczne realizowane według wybranych programów autorskich, tak aby pozostała część czasu była wykorzystana na główne formy dziecięcej aktywności, czyli zabawę i aktywność ruchową. Ma to przeciwdziałać wymuszaniu organizowania szkolnych form edukacyjnych i stosowania szkolnych metod, w tym również korzystania z podręczników, zeszytów ćwiczeń czy kart pracy w placówkach wychowania przedszkolnego. Tego typu szkolne metody pracy mogą stanowić jedynie uzupełnienie wielostronnego wspierania rozwoju dziecka, co oznacza ewentualne stosowanie ich w bardzo ograniczonym zakresie, odpowiednio do wieku dziecka. Podstawą pracy powinna być zabawa i różnorodna działalność dziecka, związana z prawidłowym rozwojem procesów poznawczych, uzyskaniem dobrego poziomu koordynacji wzrokowo-ruchowej, gotowości do nauki pisania i nauki szkolnej. Z powyższych względów odstąpiono od zalecania do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji Narodowej podręczników pomocniczych przeznaczonych do wychowania przedszkolnego. Zasadniczym celem wychowania przedszkolnego jest wspomaganie rozwoju intelektualnego i kształtowanie gotowości dziecka do nauki czytania i pisania, w szczególności poprzez różnego rodzaju zabawy i gry dydaktyczne, zatem korzystanie z podręczników w wychowaniu przedszkolnym jest nie tylko niekonieczne, ale również niezalecane [www.6latki.men.gov.pl].

Takie założenia prezentowane w dokumentach Ministerstwa Edukacji Narodowej mogą jedynie cieszyć w kontekście tego, że proces edukacji dzieci w wieku przedszkolnym przyjmie właściwy kierunek i skupi się na kształtowaniu określonych umiejętności i nawyków językowych, matematycznych i innych w działaniu i zabawie, a nie podczas pracy z podręcznikiem. Na ile jednak tak sformułowane zalecenia Ministerstwa będą respektowane przez nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz w szczególności wydawnictwa zainteresowane utrzymaniem dotychczasowych dochodów ze sprzedaży niemałej liczby pakietów edukacyjnych przeznaczonych dla edukacji przedszkolnej? Należy bowiem przypomnieć, że w dotychczas obowiązującej podstawie programowej oraz wskazaniach Ministerstwa do wykazu podręczników zatwierdzonych do użytku była mowa jedynie o tym, że są one zalecane. Nie było natomiast także i do tej pory obowiązku stosowania podręczników w edukacji przedszkolnej. Praktyka szła jednak w kierunku korzystania z rozlicznych podręczników zarówno w przypadku dzieci sześciolatków, a co jeszcze bardziej zastanawiające także i w przypadku młodszych grup wiekowych. Na półkach księgarskich mógł bowiem nauczyciel znaleźć mnóstwo podręczników wielu wydawnictw skierowanych również do trzy-, cztero- i pięciolatków. Co więcej, na licznych witrynach internetowych wydawnictw rozpowszechniających podręczniki do różnych szczebli kształcenia można się zapoznać z ofertą skierowaną do nauczycieli przedszkoli, zawierającą

podręczniki do wykorzystania w pracy z pięcioletkiem. Najczęściej nazywane są kartami wspomagającymi, zawierającymi różnorodne materiały pomocne w przygotowaniu do szkoły w zakresie czytania, pisania i liczenia. Do tych kart często w pakiecie występują również książki z tekstami do czytania.

Wprowadzenie obowiązkowego podręcznika, to stawianie takich samych zadań wszystkim dzieciom – dla niektórych zbyt trudnych, dla innych banalnie prostych. Przy jednakowym dla wszystkich podręczniku zakłada się istnienie jakiegoś finalnego standardu poziomu kompetencji, wiedzy. Nauczyciel pracujący z dzieckiem musi stale dążyć do osiągnięcia owego wzorca, czyli jedni muszą ciągle nadrabiać, innych trzeba hamować, aby zbyt szybko się nie rozwinięli. Czy zatem jednych i drugich należy męczyć systematycznym wypełnianiem książki strona po stronie, tak aby w czerwcu, z poczuciem dobrze spełnionego nauczycielskiego obowiązku, oddać dzieciom do domu „przerobione” podręczniki? Rodzice też pewnie oczekują maksymalnego wykorzystania książek, na które wydali przecież niemałe sumy [Skalska, 2007].

Opinie rodziców o stosowaniu podręczników – – badania własne

Niezależnie od zaleceń i sugestii władz oświatowych co do stosowania podręczników w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym, były one i są nadal stosowane przez nauczycieli, którzy dość powszechnie zaakceptowali konieczność korzystania przez dzieci na zajęciach z takich materiałów. Interesujące było zatem uzyskanie opinii rodziców na temat tego, czy ich dzieci uczęszczające do placówek przedszkolnych powinny korzystać z takich pomocy i na ile nauczyciele starają się konsultować z rodzicami decyzje o wprowadzeniu określonych podręczników.

W ankiecie wzięło udział 70 rodziców. Udzielali odpowiedzi w zakresie następujących zagadnień: czy mieli aktywny wpływ na wybór podręczników w przedszkolu; w jakim zakresie zostali zapoznani z procedurą wprowadzania podręczników w przedszkolu; czy akceptowali podręczniki wykorzystane w pracy z dziećmi; jaka jest ich opinia o okresie przedszkolnym jako dobrym czasie na wprowadzenie podręczników do zajęć; na ile przedszkole stwarza dziecku warunki do pracy z książkami; czy dziecko lubi pracę z podręcznikami w przedszkolu; w jakim stopniu książki wprowadzone w przedszkolu sprzyjają rozwojowi intelektualnemu dziecka; czy istnieje konieczność i chęć kontynuowania pracy dziecka z tym rodzajem podręczników w dalszych latach pobytu dziecka w placówce.

Pierwsze dwa pytania w ankiecie dotyczyły kwestii czynnego udziału rodziców w wybieraniu podręcznika, z jakiego korzystają ich dzieci oraz tego, czy

zostali oni zapoznani wcześniej z procedurą wprowadzania podręczników w przedszkolu. Niestety, na oba pytania wszyscy rodzice odpowiedzieli przecząco. Kolejnym poruszonym zagadnieniem była sprawa aprobaty rodziców dla wybranych i wykorzystywanych przez nauczyciela książek. Tu 93% rodziców wypowiedziało się pozytywnie o podręcznikach. Podobny odsetek respondentów stwierdził odpowiadając na kolejne pytanie, że ich zdaniem okres przedszkola to odpowiedni moment na wprowadzenie podręcznika do edukacji dzieci. Jeszcze większa liczba rodziców stwierdziła, że przedszkole stwarza ich dzieciom dobre warunki do pracy z podręcznikiem – odsetek wyniósł bowiem aż 96%. Niewiele mniej osób, bo 84% twierdzi, że ich dziecko lubi pracę z podręcznikiem. Prawie wszyscy rodzice (96%) uważają, że podręczniki sprzyjają rozwojowi intelektualnemu dziecka i deklarują (97%), że chcieliby kontynuować pracę z podręcznikiem w kolejnych latach pobytu dziecka w placówce. Szerszy obraz opinii, z zaznaczeniem różnorodnych kryteriów przedstawiony zostanie poniżej.

W pytaniu 6 i 7 ankiety dodatkowo zostały postawione rodzicom pytania uszczegóławiające poruszane kwestie. W zamieszczonych poniżej tabelach zbiorczych, ze względów technicznych zastosowany zostanie następujący sposób oznaczania kolejnych pytań, z pominięciem dwóch pierwszych, na które jak wspomniano wyżej wszyscy rodzice odpowiedzieli przecząco:

1. Czy miał(a) Pan/Pani wpływ na wybór podręczników w przedszkolu?
2. Czy został(a) Pan/Pani zapoznana z procedurą wprowadzania podręczników w przedszkolu?
3. Czy odpowiadają Panu/Pani podręczniki wykorzystywane w pracy z dziećmi?
4. Czy uważa Pan/Pani, że okres przedszkolny to dobry czas na wprowadzenie podręczników do zajęć?
5. Czy Pana/Pani zdaniem przedszkole stwarza dziecku warunki do pracy z podręcznikami?
6. Czy Pana/Pani dziecko lubi pracę z podręcznikami w przedszkolu?
  - A. Dziecko chętnie pracuje również w domu.
  - B. Dziecko niechętnie pracuje w domu.
  - C. Uzyskałam/łem taką informację od pani nauczycielki.
  - D. Inne:.....
7. Czy podręczniki wprowadzone w przedszkolu sprzyjają rozwojowi intelektualnemu dziecka?
  - A. Zauważyłam/łem duże postępy u dziecka.
  - B. Nie zauważyłam/łem żadnych zmian w rozwoju intelektualnym dziecka.
  - C. Czytałam/łem o tym w literaturze.
  - D. Inne:.....
8. Czy chciałaby Pani/chciałby Pan kontynuować pracę dziecka z podręcznikiem w dalszych latach pobytu dziecka w placówce?

W tab. 1 przedstawione są szczegółowe wyniki ankiet, z uwzględnieniem kryterium wieku dziecka.

Tabela 1

Opinie rodziców o wykorzystaniu podręczników z uwzględnieniem wieku dzieci

Pytanie	Cztero- i pięcioletki (45 rodziców)		Sześciolatki (25 rodziców)	
	L	%	L	%
3	40	89	25	100
4	40	89	25	100
5	42	93	25	100
6	34	76	25	100
A	29	64	21	84
B	8	18	0	0
C	8	18	4	16
D	0	0	0	0
7	42	93	25	100
A	41	91	25	100
B	3	7	0	0
C	1	2	0	0
D	0	0	0	0
8	43	96	25	100

Na podstawie danych przedstawionych w tab. 1 można stwierdzić, że zdecydowana większość rodziców dzieci cztero- i pięcioletnich na pytania zawarte w ankiecie odpowiedziała twierdząco. 89% badanych odpowiada, że podręczniki wykorzystane w pracy z dziećmi, tyle samo twierdzi, że przedszkole to dobry czas na wprowadzenie podręczników do zajęć. Zdecydowana większość (93%) jest przekonana, że przedszkole stwarza dziecku warunki do pracy z podręcznikiem. Ponad połowa badanych (76%) stwierdza, że dziecko lubi pracę z podręcznikiem, a 93% uważa, że praca z podręcznikiem ma wpływ na rozwój intelektualny dziecka. Prawie wszyscy (96%) deklarują, że chcieliby kontynuować pracę dziecka z podręcznikiem w następnych latach pobytu dziecka w placówce.

Uzupełnieniem powyższych informacji będzie szersza analiza pytań 6 i 7.

W pytaniu 6 – 64% rodziców cztero- i pięcioletków zauważyło, że dziecko chętnie pracuje z podręcznikiem również w domu, zaledwie 18% twierdzi, że dziecko niechętnie sięga po podręcznik w domu i tyle samo podaje, że informa-

cje o tym, jaki stosunek ma dziecko do pracy z książką uzyskało od nauczycielki. W przypadku dzieci sześciolletnich znaczna większość ich rodziców (84%) stwierdziła, że dziecko chętnie pracuje również w domu, pozostali twierdzą, że uzyskali taką informację od nauczycielki.

W pytaniu 7 chodziło o uzyskanie informacji od rodziców, na jakiej podstawie wnioskują, że podręczniki wpływają bądź nie na rozwój intelektualny dziecka. Odpowiedzi rodziców młodszych dzieci rozłożyły się w następujący sposób: 91% odpowiada, że zauważyło u dziecka postępy w rozwoju, zaledwie 7% uważa, że żadne zmiany w rozwoju dziecka nie nastąpiły, a jeszcze mniej badanych, bo 2% wyjaśnia, że o wpływie podręcznika na rozwój dziecka wie z literatury. Rodzice dzieci sześciolletnich w 100% stwierdzili, że są duże zmiany w rozwoju intelektualnym ich dzieci.

Interesujący był również rozkład uzyskanych wyników ze względu na wykształcenie rodziców oraz ich wiek. Zależności te prezentowane są w tab. 2.

Tabela 2

Opinie rodziców o wykorzystaniu podręczników z uwzględnieniem wykształcenia i wieku rodziców

Pytanie	Wykształcenie						Wiek					
	wyższe (38 osób)		średnie (19 osób)		zawodowe (13 osób)		20-30 lat (21 osób)		31-40 lat (40 osób)		41-50 lat (9 osób)	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
3	36	95	16	84	13	100	19	90	37	93	9	100
4	37	97	15	79	13	100	20	95	36	90	9	100
5	38	100	16	84	13	100	20	95	38	95	9	100
6	32	84	14	74	13	100	17	81	34	85	8	89
A	30	79	12	63	8	62	14	67	32	80	4	45
B	7	18	1	5	0	0	3	14	3	8	2	22
C	1	3	6	32	5	38	4	19	5	12	3	33
D	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	38	100	16	84	13	100	19	90	39	98	9	100
A	36	95	18	95	12	92	19	90	40	100	7	78
B	2	5	1	5	0	0	1	5	0	0	2	22
C	0	0	0	0	1	8	1	5	0	0	0	0
D	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	38	100	17	89	13	100	21	100	38	95	9	100

Dane przedstawione w tab. 2 świadczą o tym, że najwięcej pozytywnych odpowiedzi udzielali rodzice z wykształceniem wyższym, w przypadku rodziców o średnim wykształceniu odpowiedzi były najbardziej zróżnicowane, jednak i tu przeważały odpowiedzi twierdzące. Rodzice z wykształceniem zawodowym w zasadzie udzielili w 100% odpowiedzi aprobującej. Spośród wszystkich, jedynie pytanie 6 uzyskiwało nieco mniejszą akceptację wśród rodziców z wykształceniem wyższym i średnim. Można więc stwierdzić, że wykształcenie rodziców nie ma większego znaczenia, jeśli rozpatrujemy ich poglądy na korzystanie w przedszkolu z podręczników do kształcenia umiejętności i wiedzy ich dzieci.

Podobnie jak w przypadku kryterium różnicującego odpowiedzi dzieci, jakim było wykształcenie rodziców, dokonano analizy uzyskanych wyników ze względu na wiek, w jakim znajdowali się respondenci. Największą grupę reprezentowały osoby w przedziale wieku 31-40 lat, było to nieco ponad 57% badanych. Tak jak poprzednio, nie widać znaczących różnic w opiniach rodziców, jeśli weźmiemy pod uwagę wiek jako kryterium wyróżniające. Nieznacznie większą dezaprobatę dla podręcznika w przedszkolu w porównaniu z innymi wykazywali rodzice najmłodszy, czyli z przedziału 21-30 lat.

Refleksje wynikające z badań

Różnorodność zadań i poleceń kształtujących podstawowe umiejętności dziecka w wieku przedszkolnym, bogata szata graficzna zachęcająca do pracy, zróżnicowana tematyka obejmująca zagadnienia bliskie otoczeniu dziecka, duży format książek oraz wiele innych cech powodują, że podręczniki te są atrakcyjne, a przede wszystkim przystosowane do etapu rozwojowego dziecka. Takie wnioski nasuwają się po dokonaniu analizy wypowiedzi badanych rodziców. Jednoznacznie bowiem orzekli oni, że aprobują wykorzystywanie podręczników w edukacji przedszkolnej, i to zarówno w pracy z dziećmi sześciolatkami, jak i w młodszych grupach przedszkolnych.

Analiza przedstawionego materiału faktograficznego nakreśla jednak nieco inny obraz. Przedszkole nie daje rodzicom możliwości wyboru podręczników do edukacji przedszkolnej ani nawet możliwości akceptacji konkretnego podręcznika z kilku wybranych przez nauczyciela, ponieważ nie zapoznaje się również rodziców z procedurami wprowadzania określonych podręczników w placówce. Wynika z tego, że decyzja o doborze pakietów edukacyjnych należy do dyrekcji oraz grona pedagogicznego.

Dalsza analiza wyników badań wskazuje, że zdecydowana większość rodziców niezależnie od kryterium, według jakiego byli dzieleni, odpowiadała twierdząco na pytania ankiety. Zawsze w dużej mierze przeważały odpowiedzi przychylnie, mówiące o wykorzystaniu podręczników. Ogromny odsetek odpowiedzi

twierdzących na pytania kwestionariusza dowodzi, że w opinii rodziców podręczniki przyczyniają się do rozwoju intelektualnego ich dzieci. Upoważnia to do stwierdzenia, że rodzice mają świadomość, jak ważna jest wczesna edukacja w rozwoju dziecka, ale można się zastanowić na ile uświadomione są przez nich kierunki, w jakich powinna ta edukacja zmierzać. Tym bardziej, że zarówno w przypadku dzieci cztero- i pięcioletnich, jak i sześciolatków zebrany materiał badawczy wykazuje, że rodzice stwierdzili, iż podręcznik doskonale stymuluje rozwój dziecka w wieku przedszkolnym i dlatego dziecko chętnie sięga do książki poza zajęciami w przedszkolu, a praca z książką dostarcza mu radości i satysfakcji z dobrze wykonanego zadania.

Na ile więc wnioszek wynikający z przeprowadzonej próby badawczej brzmiący: opinia rodziców na temat wykorzystania podręczników w edukacji przedszkolnej jest aprobująca, ma pozytywny wydźwięk. Wydaje się, że zarówno rodzice, jak i nauczyciele dość często zapominają, że dziecko najlepiej i najpełniej poznaje świat wówczas, gdy odkrywa go i eksploruje w działaniu. Nieuświadomienie sobie faktu, że do pracy z podręcznikiem powinno się dorastać stopniowo może powodować w dalszej edukacji zniecierpliwienie i znużenie oraz niechęć do pracy z książką w ogóle. Podręcznik zastosowany w nieodpowiednim momencie może doprowadzić do niepowodzeń edukacyjnych.

Warto podkreślić, że [...] w procesie wczesnej edukacji można spojrzeć na aktywność nie tylko jako na jedną z najważniejszych potrzeb dziecka, ale również jako na naturalną właściwość wynikającą z innych potrzeb (potrzeby ruchu i działania, potrzeb społecznych, potrzeb poznawczych czy wreszcie potrzeb biologicznych). Dlatego ważne jest traktowanie aktywności dziecka jako naturalnej drogi poznawania i przekształcania świata, inaczej mówiąc – jako naturalnej drogi uczenia się [Uszyńska-Jarmoc, 2005, s. 88]. Takie spojrzenie na edukację dzieci w przedszkolu jednoznacznie promuje sposób pracy z dziećmi pozbawiony konieczności spędzania długich chwil z głową nachyloną nad podręcznikiem. Jeśli zatem nie uświadomią sobie takich zależności nauczyciele oraz nie wypromują takiego spojrzenia na edukację małego dziecka u rodziców, długo jeszcze trzy, cztero, i pięcioletki będą w przedszkolach miały przed sobą podręczniki, mimo że zgodnie z założeniami reformy są one traktowane jako niezalecane do użytku, a rodzice paradoksalnie z zadowoleniem będą dokonywać zakupów kolejnych pakietów edukacyjnych dla swoich dzieci uczęszczających do przedszkola, uważając, że szczególnie pozytywnie oddziałują na rozwój intelektualny dzieci.

Zawsze trzeba pamiętać, że książka jest jednym z wielu narzędzi dydaktycznych, powinna raczej prowokować do myślenia, do szukania rozwiązań, inspirować do działania, a nie tylko nakazywać wykonanie prostej czynności. Dziecko w wieku przedszkolnym musi poznawać świat i prawa nim rządzące w działaniu, manipulowaniu, przez zabawę, a nie unieruchomione na długo przy stoliku, „odrabiające” zadanie w zeszycie ćwiczeń traktowanym jako obowiązkowy pod-

ręcznik [Skalska, 2007]. Warto więc przy każdej okazji postulować, aby podręczniki w przedszkolu nie pojawiały się jako element procesu dydaktycznego, a zdobywanie przez dzieci wiedzy, umiejętności i nawyków opierało się w jak największym stopniu na aktywnym działaniu.

Bibliografia

Skalska M. (2007), *Podręcznik w przedszkolu?*, „Życie Szkoły”, nr 8.

Uszyńska-Jarmoc J. (2005), *Wybrane problemy organizowania uczenia się dzieci we wczesnym dzieciństwie*, (w:) A. Cichocki (red.), *Edukacja elementarna szansą nowej jakości wychowania*, Białystok.

www.6latki.men.gov.pl (29.04.2009).

UNIWERSYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO
Biblioteka Główna